

לדרכה של תורה

אלעזר בן אליהו

ראשי פרקים:

1. **פתחה.**
2. **הסתירות בדעותיהם של ר"ש ור' ישמעאל.**
3. **גדר מצוות ת"ת - חלק א'.**
4. **לבירור דעות הראשונים.**
5. **בירור בדעת הרמב"ם.**
6. **גדר מצוות ת"ת - חלק ב'.**
7. **ליישוב הסתיירות בדברי רשבי ור"י:**
 - א. **שינויי גירושאות.**
 - ב. **חלוקת מצוות ת"ת ל-2 מצוות.**
 - ג. **הבדל בין הנגמת חוץ לארץ לא"י.**
 - ד. **2 סוגים בני אדם שונים בחוביהם.**
 - ה. **מהי תוכנתו של האדם.**
 - ו. **הא לפניו בת קול הא לאחר בת קול.**
8. **תורה ומלאכה הילכו יחדיו.**
9. **פסק ההלכה.**
10. **תורתו אומנותו.**
11. **דברי חיזוק.**

1 - מפתחה

ישתבח הבורא ויתפאר היוצר, אשר הנהילנו חמדת גנוזה ויקרה, חכמה מפוארה, ליהודים הייתה אורה, אורה זו תורה לעובדה ולשומרה. במאמר זה רציתי שנחווה יחד את מצוות תלמוד תורה. ידעת כי גם ידעת שסוגיה זו רבו ענפיה ועצמו פרטיה, אך טעמו וראוי כי טוב חפצתי, וכי הוחשך לאור ומר למתק. כותב המהרש"א¹

¹ בחידושי אגדות לב"ב י: ד"ה אשרי מי שבא לכאנן ותלמודו בידו

עיקר הלימוד שנעשה בו רושם (בנפש) הוא הלימוד הבא מכתיבת יד² על כן אנו כי הקטן שינסתி מתני ואזרתי כגבר חלציו ע"מ לברר מעט מסוגיא נפלאה זו ואף שידעת את דברי רבנו האר"י זיע"א בראש דרשו ר"ה³ וזה לשונו הקדושה: וזהו עניין הכתיבה - התعبות הדברים. מ"משמעות בטחוני בשוכן מעונה שלא יארע על ידנו חילתה וחס תקללה, וזה החלי בעורת צור ישעי.

2 - הסטיות בדעתיהם של ר' שמעון ור' ישמעאל

במסכת ברכות בדף לה: נאמר: ת"ר "ואספת דגנך" (דברים יא יד) מה תלמוד לומר? לפי שנאמר "לא ימוש ספר התורה הזה מפרק יומם ולילה" (יהושע א ח) יכול דברים בכתבן? (רש"י שם: שלא יעסוק בדרך ארץ) תלמוד לומר "ואספת דגנך" הנהג בהם מנהג דרך ארץ דברי ר' ישמעאל, רש"י אומר אפשר אדםchorש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה, תורה מה תהא עליה? אלא בזמן ישראל עושים רצונו של מקום מלאכתן נעשית בידי אחרים שנאמר: "ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר איכרים וכרמיכם" (ישעיהו סא ח) ובזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום - מלאכתן נעשית ע"י עצמן שנאמר "ואספת דגנך", ולא עוד שמלאכת אחרים נעשית על ידן שנאמר "ועבדת את אויבך" (דברים כה מה).

אמר אביי: הרבה עשו כר' ישמעאל ועלתה בידן כרשב"י לא עלתה בידן.

אמר ליה רبا לרבן (להלמידיו) במתותא מנייבו (בבקשה מכם) ביום ניסן (כשקורצים את התבואה) וביום תשרי (כדורכים את הענבים והזיתים) לא תתחזו קמאי (אל תתראו לפני למדת תורה אלא תעסקו במלאכה) כי היכי דלא תרדו במזונתיכו (כדי שלא תהיו טרודים בפרנסתכם כל השנה).

יוצא לנו איפה שר' ישמעאל סובר שמצוות ת"ת אינה נהגת יומם ולילה ומותר לדוחתה לצרכי פרנסה, ורשב"י סובר שמצוות תלמוד תורה אין לה הפסק ואסור לדוחתה מפני שום צורך שבעולם.

אולם במסכת מנחות (צט): נאמר: אמר רבביامي מדבריו של רבבי יוסי נלמד שאפילו לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית קיים מצוות "לא ימוש ספר התורה הזה מפרק" אמר רבבי יוחנן משום רשב"י אפילו לא קרא אדם אלא ק"ש של

² וכבר הארכ הגן האמתי הרב מאיר מאוזו שליט"א בקובץ מאמרים, כולל הכתב והמכتب, קחנו ממש ויערב לך.

³ שער הכוונות דף פט סוף עמודה ד.

שחרית וערבית - קיים "לא ימוש" ...⁴

שאל בן דמה בן אחותו של רבי ישמעאל את ר' ישמעאל: כגון אני שלמדתי את כל התורה כולה מהו למוד חכמת יוונית? קרא עליו המקרה זהה "לא ימוש ספר התורה הזה מפרק והגית בו יומם ולילה". צא ובודק שעה שאינה מן היום וממן הלילה (רש"י שם: ודבר זה לא יהיה) ולמד בה חכמת יוונית.

הרי לנו שרשב"י סובר שאדם יוצא ידי חובתו במצוות ת"ת ע"י לימוד פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית ואילו ר' ישמעאל סובר שמצוות ת"ת אין לה הפסק, וחיב לעסוק יומם ולילה.

רואים שדברי רשב"י ור' ישמעאל במסכת מנהות סותרים את משנתם במסכת ברכות.⁵

3 - גדר מצוות ת"ת - חלק א'

כדי ליישב בס"ד את הסתירה בדבריהם, צריכיםanno לבירר מהו גדר מצוות ת"ת, וזה החלי בעורת צורי וגואלי:

5 פסוקים עיקריים נאמרו בת"ת: 1. ולמדתם אותם את בניכם" (דברים יא יט). 2. "ושננתם" (דברים ז ז). 3. "וזכרת בם" (דברים ז ז). 4. "ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם" (דברים ה א). 5. "והגית בו יומם ולילה" (יהושע א ח).

הרמב"ם בהלכות ת"ת א, כותב: נשים ועבדים פטורים מהת"ת, אבל קטן אביו חייב למדו תורה שנאמר: "ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם".... ובהלכה ב' כתוב: מצווה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים הע"פ שאינם בניו שנאמר "ושננתם לבניך" ומפני השמועה למדו 'בניך אלו תלמידך'... ובהלכה ג' כתוב: מי שלא למדו אביו חייב ללמד את עצמו שיכיר שנאמר "ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם". ובהלכה ח' כתוב: כל איש מישראל חייב בת"ת בין עני ובין עשיר... אפילו עני המחוור על הפתחים ואיפלו בעל אישة וילדים - חייב לקבוע לו

⁴ וכן הוא בתיקוני זוהר תיקון כא' דף ס. ובתנחותם בשלה כ' נא': שונה אדם שתי הלכות בשחרית ושתתי הלכות בערבית ועובד במלאתו כל היום - מעליין עליו כאילו קיים את כל התורה כולה, וכיום "והגית בו יומם ולילה".

⁵ כבר עמד על הסתירה הזאת ר' יהודה החסיד בנוספותיו לברכות לה; ותוין: לאו משום דעתו לא שמען שהיא אלא מצווה בעלמא הוא רק אמר מפני ביתול תורה (וכען זה כתוב הרא"ש שם ד"ה רש' אומר) אולם דבריו צריכים בירור אם אין חובת לימוד תורה כל הזמן - או למה יש כאן עברית ביטול תורה?

זמן ביום ובלילה שנאמר: והגית בו יום ולילה".

ובהלכה י' כתוב: עד מתי אדם חייב ללימוד תורה - עד יום מותו שנאמר: "וּפְנֵי יִסּוּרָוּ
מַלְבָּךְ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךְ" (דברים ד ט) וכל זמן שלא יעסוק בלמידה הוא שוכח...⁶

כדי להבין את דברי הרמב"ם: נביא את חידושו של האדמו"ר הוזן שכתב בשו"ע
הרב⁷, שישנם 2 מצוות בת"ה: 1. מצוות ידיעת התורה (nlmdt m'oshnathm)⁸ 2.
מצוות והגית בו יום ולילה.

מצוות ידיעת התורה היא פשוטו - ללימוד את כל התורה כולה - התורה שבכתב
ושבעל פה, מצוות והגית היא קבוע עיתים ביום ובלילה ללימוד תורה, ואפילו
יוצא ידי חובתו בפרק אחד שחרית ובפרק אחד ערבית בשעת הדחק כשטרוד
לפרנסתו, ועל זה אמרו חז"ל (פה א א) אלו דברים שאין להם שיעור וביאר הגרא"א
(בשנות אליהו ריש פאה בפיירשו הארור): ונקט התנא אין שיעור למטה, להורות שעריך
האדם מادر מאד לחבב את התורה, שככל תיבנה שהוא לומד בה - היא מצווה בפני
עצמה, והראיה שיווצה בתיבה אחת ידי חובת מצוות לימוד תורה שהיא שוקלה
כנגד כל המצוות, והכלל בזה שאין מبطلים ת"ת אפילו למצווה שהיא יכולה
לעשות ע"י אחרים והשכל מחייב בזה לפי שככל תיבנה ותיבנה היא מצווה בפני
עצמה והיא שוקלה כנגד כל המצוות. אם כן כשלומד דף אחד מקיים מאות מצוות
ואם כן בודאי יותר טוב לקיימים מאשר מצווה אחת, רק כאשר א' לקיימים ע"י אחר
רשאי להתבטל.⁸

בנהורא דאוריתא להגאון ר' יהושע פאלק צ"ל (מאמר שלישי אור העולם פרק א' הלכה
א') ביאר והסביר את דברי בעל התניא וכہ אמר: מצוות ת"ת נחלה שלושה
חלקים:

1. ללימוד ולידע כל התורה כולה, וחייב בה משיעמוד על דעתו. שיעור

6 הלכות ת"ת פרק ג' קונטראס ג' אחרון א' ד"ה והנה, וכן בפרק ד' סעיף ו'

7 ש"ע הרב הלכות ת"ת ד', ר'

8 מצוות ידיעת התורה - כיוון שהמצווה היא שהאדם ידע את התורה והאדם הוא מוגבל - לכן גם התורה
השייכת למצווה זו היא במידה והגבלה ומשום כך יש שיעור והקצבה למצוואות ידיעת התורה מה שain
כן מצוות והגית שהיא חייב לימוד תורה מצד עצמה - היא למעלה ממידה והגבלה, לכן גם המצווה של
ת"ת היא שיעוסק בה תמיד בכל רגע פניו (כמו שנבאר בעז"ה לקמן) - למעלה ממידה והגבלה (הערות
וציונים להלכות ת"ת של האדמו"ר הוזן מאת הרב מרדכי אשכנזי שליט"א פרק ג' עמ' 63 הערכה ב').

המצווה: כדי שיהא בקיין ורגיל בדברי תורה, וזהו מצוות ידיעת התורה.

2. מצוות שמירת התורה - שלא ישכח מה שלומד "השמר לך ושמור נפשך מאי".
3. "והגית בו" - מצוות קביעת עיתים ל תורה.

ישנם מס' נפק"ם בין מצוות ידיעת התורה למצוות 'והגית':

1. אדם שלם את כל התורה כולה (כبن דמה במנוחות צט): חייב אדם לקבוע זמן קבוע בכל יום ללימוד תורה כדי לקיים מצוות 'והגית' (כשמרגישי שכוח זכרונו גדול וכי יכול לחזור על מה שלם אחרי חדש וכדומהadam לא כן - חייב לחזור מטעם שמירת התורה).

2. מצוות ידיעת התורה ניתנת לבטלה לצורך מלאכתו ואפילו ליוםיים או שלושה מה שאין כן מטעם קביעת עיתים ל תורה (והגית) שחייב כל יום.

3. בקביעת עיתים ל תורה (והגית) יכול ללמד כל יום את אותו פרק שלמד אתמול, ומקיים בזה את מצוות והגית מה שאין כן במצוות ידיעת התורה - שחייב להוסיף כל יום משהו חדש.

4. יוצא ידי חובה מצוות קביעת עיתים ל תורה אפילו אם לומד ושותח... לומד ואינו מדקדק בלימודו... מה שאין כן במצוות ידיעת התורה⁹.

5. קביעת עיתים ל תורה - לא יוצא ידי חובה בהרהור, מה שאין כן מצוות ידיעת התורה (וכן שמירת התורה) שיכול לקיים בהרהור.¹⁰

וראיתתי בזה מה שכתב אבי תנועת המוסר ר' ישראל מסאלאנט זצ"ל באור ישראל אות כ"ז: במצוות ת"ת יש שני עניינים: 1. לימוד תורה. 2. ידיעת התורה.

⁹ וראה שם ממשוואל שבועות שנת תרע"ה עמ' עח.

¹⁰ וע"פ זה יבווארו דברי הרמב"ם בהלכות ת"ת א-ח - כל איש מיישראל חייב בת"ת = בידיעת התורה, ואפילו עני מחזר על הפתחים ואפילו בעל אישנה ובנים שפטור מידיעת התורה חייב בקביעת עיתים ל תורה. וכל זהמסורת הדין אבל מידת חסידות היא מה שכתב הרמב"ם בהלכה ט' שם: גודלי חכמי ישראל היו חוטבי עצים ושואבי מים... ואע"פ כן היו עוסקים בתורה יום ולילה. ובהלכה י כתוב הרמב"ם את מצוות שמירת התורה, שאפילו מי שקיים את מצוות ידיעת התורה (כبن דמה) חייב הוא לחזור על תלמודו עד יום מותו שנאמר "ופן יסورو מליבור כל ימי חייך".

לימוד התורה נלמד מ'יהigkeit' ויצא ידי חובה בכל מה שלומד. ידיעת התורה נלמדת מ'ושננתם' והוא מתחלקת לשתיים:¹¹ 1. ידעה לרכיש בקיאות בכל חלקו התורה. 2. היכולת להתחכם בתורה לחדר השכל ולישראלו.

ב'ידיעת התורה' צריך למדוד דוקא גמ' ופוסקים שהרי תכליות מצויה זו היא לדעת דיני התורה ומשפטיה על בוראים שתהיה לו ידיעה ברורה בכל מקום ומקום איר לשמר ולקיים את כל התורה והמצווה, כאשר סוף התכליות היא להגיא להוראה (להורות לעצמו ולאחרים).

ובזה מפרש ר' ישראל מסלאנט זצ"ל את דברי הגמרא (שבת לא). אמר רבא בשעה שמכניםים אדם לדין אומרים לו: קבעת עיתים לتورה? פלפלת בחכמה?... כנגד הקביעת עיתים - באה מצוות לימוד התורה, וכנגד פלפלת בחכמה באה מצוות ידיעת התורה. (ולקמן בעז"ה נבאר גמ' זו)

ועינה דשפיר חזי לנאון דב ליבאוזין זצ"ל בספרו ברכת שמואל (למס' קידושין סימן צז) שכותב שישעור הכמות של לימוד התורה היא יום ולילה, ושישור האיכות היא "ושננתם" שייהיו דברי מוחדים בפייך (קידושין ל.) וביאור השיעור הוא לכל אחד ואחד כפי כוחו וכוח דיבורו.

יש אחד שיש לו מה של גאון ויכול למדוד בשעה אחת מסכת שלמה וככ' - מחויב הוא לעשות כר, ויש אדם שאין מוחו סובל זאת ויכול למדוד רק חצי דף במשך שעיה - זהו חיובו. (דהיינו חיוב אינדיבידואלי).

ואינו דומה חיוב מצוות ת"ת שחיב בכל רגע ורגע לחיוב מצוות ציצית שחיב בה בכל רגע ורגעוי - שלגביה ציצית כל רגע ורגע הינו חיוב בפני עצמו אבל בתורה הוא חיוב אחד שחל בשעת קימה לעשות את הלימוד של היום, ובשעת שכיבה לעשות את הלימוד של הלילה.¹²

¹¹ כדאמר בגמרא שבת קלא.: ושווין שאם ציין טליתו ועשה מזוזה לפתחו שהוא חייבמאי טעמא? אמר רב יוסף לפפי שאין להם קבוע זמן, מודאין להם קבוע זמן כל שעטה ושתה זמניה הוא.

¹² נמצא שהחייב של וشنנתם והחייב של "זהigkeit" הם דינים בחיוב הת"ת של העשה "בשבך ובוקמן".

4 - לבירור דעתו הראשונים.

בנדירים (ח). נא': אמר רב גידל אמר רב האומר אשכחים לשנות פרק זה, אשנה מסכתא זו - נדר גדול נדר לאלהוי ישראל, והלא מושבע ועומד מהר סיני הוא (כך גירסת הב"ח שם) ואין שבואה חלה על שבואה?... הא קמ"ל כיון דאי בעי פטר נשיה בקריאת שמע שחרית וערבית, משום הכי חלה השבואה עליו. מסוגיא זו משמע שמן התורה יוצא אדם ידי חובת מצוות ת"ת בקריאת שמע שחרית וערבית.

וכتب הר"ן שם (ד"ה הא): מסתברא לי דלאו דוקא בהכי מיפטר שהרי חייב כל אדם ללימוד תמיד יום ולילה מפני כוחו, ואמרין בפרק כמה דקידושים (ל): תיר "ושננתם" - שיהו ד"ת מחודדים בפיך... וק"ש שחרית וערבית לא סגי להבי¹³, הרי לנו שלදעת הר"ן חייב אדם לעסוק בתורה בכל רגע ורגע¹⁴.

וכן משמע מה Tos' (ברכות יא: ד"ה שכבר) ששאל שמו התוס' במא שונה מצוות סוכה מברכת התורה. שבמצוות סוכה צריך האדם לברך על כל סעודה וסעודה לישב בסוכה, ואילו ברכבת התורה מברך אותה האדם פעם אחת ביום ופטור את לימודו בשאר כל היום, ועוניים Tos': ויש לומר שאני תורה שאינו מייאש דעתו, דכל שעה אדם מחויב ללימוד בכתב "והגית בו יום ולילה", והוא כמו יושב (ולומד) כל היום בלי הפסיק, אבל אכילה בסוכה - יש שעה קבועה...¹⁵.

על דברי הר"ן האלו כותב הרדב"ז (שות' הרדב"ז ח"ג סימן טט"ז) זוז": נראה לי שככל המפרשים חולקים עליו, דסבירא فهو אין אדם חייב מן התורה ללימוד תמיד, מביא שם הרדב"ז את רש"י¹⁶, בעל היראים, ר' יונה, הרשב"א, הריטב"א, הרא"ש¹⁷,

13 וראה ביאור הגרא"א ליו"ד רמי"ו, ו/orאה מה שכתב בזה הגאון הרב יעקב אריאל שליט"א בפתחה לשוו"ת באלהלה של תורה ח"א עמ' 8-7.

14 וראה בשוו"ת הרא"ש כלל ט"ז אות ח', שוו"ת הרמ"ה סימן רמ"ח.

15 והעירני יידי ר' חביב טולדאנו הי"ו בשם הגאון הרב יהושע כהן שליט"א (מח"ס קרם יהושע) שיתכן לומר שדעת הר"ן אינה כשאר ראשונים ולא כדעת התוס', ואו נצטרך לחلك בדברי הר"ן בין מצוות ת"ת למצוות "ושננתם", שבמצוות ת"ת יכול אדם לצאת ידי חובה בק"ש שחרית וערבית (כרשב"י במנוחות), אבל את מצוות "ושננתם" שיהו ד"ת מחודדים בפיך - א"א לקיים אם לא יקדש את כל זמנו לתורה, ורבבי פי חכם חן, ובענין זה מצאתי בס"ד בנהורא דאוריתא (שהובא לעיל).

16 העירני יידי ר' יידייה הירשפולד הי"ו שמרשי" ברכות ג: ד"ה אלא לדבר הלכה משמע שה חייב אדם ללימוד תורה תמיד, וכן יש להוסיף ולומר שכ"כ רש"י בפיורשו לתהילים קי"ט, קב"ו - ויש לומר הא מדרבנן, שמדאוריתא סובר רש"י שאין האדם חייב ללימוד תורה תמיד ולזה התכוון הרדב"ז, והדברים עדין צריכים בירור.

17 וכן משמע מדברי התוס' בנוורים ח. ד"ה האומר.

שכל אלו סוברים שת"ת חוץ מק"ש ערבית ושהrichtת הוא רשות.¹⁸ דברי הראשונים הנ"ל נאמרו בשעת הדחק, ובכ"ב בምפורש הסמ"ע (עשין סימן י"ב) והובאו דבריו בהגנות מיומניות (הלכות ת"ת א ז): בשעות דוחוקות שהאדם בבלבול ואין לו פנאי ללמידה - סומר הוא על ר' יוחנן שאמר (במנחות צט:) אפי' לא קרא אלא ק"ש שחרית וערבית קיים מצוה לא ימוש.¹⁹

5 - בירור בדעת הרמב"ם.

הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל (mobא בברכת שמואל שהובא לעיל) מסיק שהרמב"ם פוסק כרשב"י בברכות שמצוות ת"ת דוחה אפי' צורכי פרנסת.

והוכיח הוא את דבריו מדברי הרמב"ם בסוף הלכות שמיטה ויובל י"ג ג: ולא שבת לוי בלבד אלא כל איש ואייש מכל בא עולם אשר נדבה רוחו אותו.. להיבدل לעמוד לפניו ה'... ופרק מעל צווארו על החשובות הרבימות אשר ביקשו בני האדם - הרי זה נתקדש קודש הקודשים, יהיו ה' חלקו ונחלתנו לעולם ולעולם עולמיים, ויזכה לו בעזה²⁰ דבר המسفיק לו כמו שזכה לכחנים וללוויים.

אולם מדברי הרמב"ם הללו ניתן לבדוק להיפר, מה שכתב הרמב"ם: אשר נדבה רוחו אותו - ככלומר אין זו חובה על כל איש ואייש אלא רשות.

ואכן הגראי אריאלי זצ"ל²¹ מסיק שהרמב"ם פסק בר' ישמעאל בברכות, והוכיח זאת מה שכתב הרמב"ם בהלכות ת"ת ג²²: אלא עשה תורה קבוע ומלאכתך עראי - שמדובר משמע שרשאי לעסוק גם במלאכתו ולא לסמוך על בר שמלאכתו תעשה ע"י אחרים.

מוסיף הגאון הרב יעקב אריאלי שליט"א²³ שניתן לבדוק מדברי הרמב"ם בהלכות ת"ת ג²⁴ שכתב: מי שנשאו ליבו לקיים מצוה זו כראוי להיות מוכתר בכיתה של תורה - לא יסיח דעתו לדברים אחרים..., והדברים מקבילים למה שכתב בהלכות

¹⁸ וכותב הגאון רבינו חיים פלאגי זיע"א שאם אדם קורא פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית - יוצא הוא בזה ידי חובתו, ולא מיקרי מבטל מ"ע של והגית בו יום ולילה - פשוטו (גנוי חיים מערכת הת' אות ט"ז, וראה בנפש כל חי מערכת הת'אות ל').

¹⁹ וכעין זה כתוב גם הրיטב"א בנדרים ח. ד"ה והלא מושבע, וראה מה שכתב בזה בש"ת חממדת צבי חלק ד' סימן ג').

²⁰ בעניינים למשפט על ברכות לה: ד"ה רשב"י.

²¹ ש"ת באלהה של תורה ח"א, פתיחה אות ג).

²² וראה מה שכתב בזה הגאון ר' אהרון הליי סולובייצ'יק (אחיו של הרי"ד סולובייצ'יק זצ"ל) בספריו פרח

שמיטה ויובל (שהובא לעיל): אשר נדבה רוחו אותו.

ונראה לי להוסיף בס"ד עוד ראייה שהרמב"ם ס"ל כר' ישמעאל ממה שכותב הרמב"ם בעצמו בהלכות מתנות עניות פרק י' הלכה י"ח: לעולם ידוחוק אדם עצמו ויתגלה בצער, ואל יצטרך לבריות, ואל ישליך אדם את עצמו על הציבור, וכן ציוו חכמים: עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות.

ואפי' היה חכם ומוכבד והענוי - יעסוק באומנות, ואפי' באומנות מנולת - ולא יצטרך לבריות... גдолוי החכמים היו מהם חוטבי עצים... ושוabi מים לגינות... ולא שאלו מן הציבור ולא קיבלו מהם כשנתנו להם.

וידועים הם הדברים החריגים של הרמב"ם בהלכות ת"ת פרק ג' הלכות י' - י"א: כל המשים על ליבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ומתפרנס מן הצדקה - הרי זה חילל את ה', ובזה את התורה, וכיבה מאור הדת, וגרם רעה לעצמו ונטח חייו מן העוה"ב, לפי שאסור ליהנות בד"ת בעוה"ז...

מעלה גדולה היא למי שהוא מתפרנס מעשה ידיו, ומידת חסידים הראשונים היה...²³, על כן נראה לומר שהרמב"ם ס"ל כר' ישמעאל ולא בראשב'.

6 - גדר מצוות ת"ת - חלק ב'.

בעניין גדר ת"ת כותב הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל (בשו"ת אג"מ חלק ח', יו"ד חלק ד' סימן ל"ו) שחייב לימוד התורה היינו חייב קבוע ללא זמן וגבול²⁴, אבל חיובו הוא כזה שראשי לילך לפראנסתו ולכל צרכיו, אף' שהוא רק לתענוגים בלבד (שנהנה מהם), ואין בו משום ביטול המצווה של ת"ת.

דהינו אדם צרייך ללימוד תורה כדי לו זמן פניו. כל שימוש בצרפתה וכדומהה -

מטה אהרן על ספר המדע לרמב"ם, הלכות ת"ת א ורצה לחלק בדברי הרמב"ם ולומר שבhalcolot ת"ת ג ו דבר הרמב"ם על ת"ח הרוצה להיות מוכתר בכיתה של תורה, ובhalcolot ת"ת א ח דיבר הרמב"ם על כל אחד ואחד מישראל, שלאქבוע זמן לת"ת.

²³ וכבר הרחיב הרמב"ם פיו ולשונו בפירושו לאבות ד' ז, אולי ראה בכך משנה בכך שהאריך לבאר מדוע כן ניתן לומדי התורה להתפרנס מן הצדקה, וראה בשוו"ת התשב"ץ ח"א סימנים קמ"ב - קמ"ח, וראיתי לרבני חיים בן עטר זע"א שנשאל בספריו ראשון לציוון יו"ד רמ"ו, כ"א: אדם שיכל להתפרנס ממלאכתו ולימוד תורה בשעות הפנאי - האם יעשה כן או שמא יטול את פרנסתו מאנשים שתומכים בו... והшиб שילמד תורה כל חייו ויטול פרנסתו מאחרים, וראה מה שכותב בזה בשוו"ת נשמת כל חי יו"ד סימן נ"ו, ועיין עוד בהלכות עולם חלק ח' הלכות ת"ת הלכה ה' ובהערות שם, ואcum"ל.

24 ראה גם מנהת אשר שמות סימן כ"ד אות ב'.

פוטר את האדם ממצוות ת"ת²⁵.

ובאמת שכבר הקדימו בזה הגאון ר' איסר זלמן מלצר וצ"ל בספרו אבן האזל על הרמב"ם בהלכות מלכים (ג"ה) ווז"ל הרמב"ם שם: המלך אסור לשთות דרך שכנות שנאא' "אל למלכים שתו יין" (משליל"א ד) אלא יהיה עוסק בתורה ובצורכי ישראל ביום ובלילה שנאא': "והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו", ובהלכה זו כתוב הרמב"ם שם: וכן לא יהיה שטוף בנשים, אף לא היהתו לו אלא אחת - לא יהיה מצוי אצל תמייד בשאר הטיפשים... ומסביר שם אבן האזל שדווקא למלך אסור לשთות (דרך שכנות) אם רוצה להתענג בשתייתו וכן אסור לו להיות מצוי תמיד אצל אשתו מכיוון שדברים אלו גורמים הם לו לביטול תורה, אבל לסתם אדם הדירות שאינו מלך - מותר לו להתענג אף שהוא יגרום לו בהכרח ביטול תורה ע"י שכנות או בעילות הנשים.

להדיות אינו אסור אלא לבטל תורה בלי כל סיבה - שאז אם מסיר ליבו מהתורה
- עובר על "ופן יסورو מלביב כל ימי חייך", הא לאו ה כי - שרי.²⁶

אולם בשורת הרב (הלכות ת"ת ג"ד) כתוב שגם מי שמתפרנס ממעשה ידיו ותורתו עראי - לא הותר לו מן התורה אלא לעסוק בעסקיו שהם צרכי פרנסתו ובזה יכול לעבוד ולהרוויח ברוחב - כדי שיוכל לפראנס אחרים ובני ביתו שלומדים תורה, אבל אסור לו לעסוק בדברים בטלים לגמרי בין לדבר ובין לשם, בפשטות דבריו משמע שגם תענוגים כל שאין זה להרוויח ממון כדי לפראנס אחרים - יש בזה ממשם ביטול תורה.²⁷

²⁵ יש כאן גדר של הותרה ולא של דחויה בדברי הגר"א בשנות אליהו שהובא לעיל, על הגדרה זו (ש策יר) האדם ללימוד תורה כשייש לו זמן פניו) שמעתי מהגאון הרב אשר וייס שליט"א: "זו ההגדירה המדוייקת ביותר ששמעתי מעודיו". ועיין עוד בספרו הבahir מנהת אשר ויקרא סימנים סג'-סד'.

²⁶ וראה בשורת הלכות ח"ג מהדורא תנינא סימן ק"ע, אולם הגאון ר' אליעזר פאפו ז"ע"א בספרו יעלeo חסידים (עמ' י"א) רוח אחרת עמו, וכותב שם: לא לבטל דברי תורה בשליל התענוגים ושבועוני ידיו וחיבת אשתו.

²⁷ וראה בקהילות יעקב ברכות סימן ט"ז שאומר שמכיוון שהתורה לא נהנה במצוות ת"ת שיעור (למעלה) - מミלא החיוב הוא כפי יכולתו, ועל הזמן שהוא אונס מלמדוד - אין זה נקרא מבטל מצוה באונס - אלא זה גדר חיובו - שהוא עד כמה שאפשר לו, והגבול והשיעור למטה הינו פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, ווק כאשר יהיה אונס מפרק זה - נקרא מבטל מצוה באונס.

7 - לישוב הסתיירות בדברי רשב"י ור"י.

רבו לנו הפסנחים זיע"א האריכו למעניתם בישוב הסתיירות בין הגמ' במנחות (צט:) ובין הגמ' בברכות (לה:).

א - שינויי גירסאות.

ישנם המישבים את מה' זו ע"י שינויי גירסאות.

בסוגיא במנחות יש גורסים ר' יוחנן בשם ר' שמעון בן יהוץ במקום רשב"י (ולפי זה אין שום סתיירה בדברי רשב"י), גם בסוגיא בברכות יש חילוף גירסאות, האגדה גורס ר"ש בן אלעזר במקום ר' ישמעאל ור' ישמעאל במקום רשב"י, וגם לפיה זה אין סתיירה בין הסוגיות.²⁸

ב - חלוקת מצוות ת"ת לשתי מצוות.

ישנם המישבים את הסתיירה ע"י חלוקת מצוות ת"ת ל-2.

לדוג' ר' שניואר זלמן מלעדי זיע"א שמחלך בין מצוות ידיעת התורה למצוות לימוד התורה (כפי שראינו לעיל) אומר שהסוגיא במס' ברכות עוסקת במצוות ידיעת התורה כולה, שר' ישמעאל סובר שעריכים גם בה לנ Hog דרכ ארץ, ורשב"י חושש לתורה מה תהא עליה - אם בשלב מוקדם יקדש הנער את זמנו לזרעה, חרישה... והסוגיא במנחות עוסקת במצוות לימוד התורה (מצוות והגית) דהינו במי שלמד כבר את כל התורה שבעל פה או לחילופין אינו בר הבי למד את כל התורה כולה, שלדעת רשב"י אלו יוצאים ידי חובה ע"י ק"ש שחരית וערבית בשעת הדחק (בהתנאי שהיודע את כל התורה שבעל פה - לא ישכח ממנה דבר בغال ביטולו) ולדעת ר' ישמעאל - גם עליהם חלה המצווה של "והגית" - כפשוטו ממש - יומם ולילה, רק שפטורים ע"י הדחק מכיוון שעוסקים בדרך ארץ ובמצוות אחרות שא"א לעשותן ע"י אחרים²⁹.

²⁸ עפ"י ברכyi יוסף יוד רמ"ו, א', ושינויו ברכה שם אותן ופחים ברכות לה: ד"ה רשב"י, מנהות צט: ד"ה אמר ר' יוחנן, ועיין עוד בשעריו ת"ת להרב פרופ' יהודה הלוי קונטרס והגית בו יומם ולילה אותן א'.

²⁹ ראה בשעריו ת"ת קונטרס והגית אותן נ'.

ג - הבדל בין הנהגת חוץ לארץ להנהגת א"י.

כתב החת"ס (בחדישיו לטוכה לו. ד"ה דומה לכושי) שר' ישמעהל לא אמר "ואספת דגנר" אלא בא"י ורוב ישראל שרוין בה, שהעבדה בקרקע של א"י היא עצמה מצוה משום יישוב א"י, ולהוציא את פירותיה הקדושים (של הארץ), ועל זה צייתה התורה באומרה "ואספת דגנר", וכי יאמר האדם לא אניich תפילין מפני שאני עסוק בתורה?! לא יעלה על הדעת לומר דבר כזה, הוא הדין שלא יאמר האדם לא אסוף דגני מפני עסק התורה. ואפשר אף' שאר אומניות שיש בהם יישוב העולם - הכל בכלל מצוה³⁰, ודרכי ר' נהורי בקידושין (פב). מניה אני כל אומניות שבעולם ואני מלמד את בני אלא תורה - זה בחוץ לארץ, שם מודה ר' ישמעהל לרשב"י.³¹ (דברי החת"ס הללו צרכיהם עיון, שהרי הגם' בברכות לה: הביאה את מה שאמר הרבה לתלמידיו שייעשו מלאכה בחודשי ניסן ותשري, והרי הוא היה בזמן הגלות! ובכבר העיר בזה בשער ת"ת שער ו' פרק ב' עמי ר'יז, ודוק).

ד - שני סוגים בני אדם שונים בחיזובייהם.

ישנם הストברים שהגם' בברכות ובמנחות מדברות ב-2 סוגים בני אדם שונים. וتبט עיני בספר המופלא אור שמח בהלכות ת"ת (א) וארא שכח שם שהتورה לא נתנה שיעור אחר שווה לכלם במצוות ת"ת, וזאת מכיוון שהקב"ה לא חילק את ההצלחות לכלם בצורה שווה.
יש אחד שברוך ה' בלי עין הרע, אליקים חנן אותו בשכל זך, סברא ישרה... אדם כזה מסוגל לשבת ולש��וד על התורה שעות מרבות.
יש אחד שהascal שלו אינו משומן ומשופשף, הוא טיפוס כזה קפיצי שיש לו קפיצים, והוא אינו מסוגל לשבת על הכסא יותר מ-ח"י רגעים.

³⁰ וכבר כתב המגן אבות (אבות א): ללמד וללמוד מלאכה - היא מצוה מן התורה, והקובץ שיעורים (ח"ב סימן מ"ז) התיר ללימוד לצורך פרנסת אפי' חכמתו חיצונית, ואcum".

³¹ וראה בפירוש החת"ס לתורה - תורה משה פרשת שופטים ד"ה מי האיש, [ונוראות נפלאת] כמשמעותיהם מדפיסים "המצנזרים" את הקטע הזה שהבאנו מחדושי החת"ס לטוכה לו - מכיוון שאין מתאים לרוקם, והוא ממש חטא של המרגלים שהלעיו על א"י, וטענתם היה שמדובר יש להם מין, ואין טרודים לפרנסתם וכן יש להם זמן ושעת כושר לשבת בתורה וללומדה, מה שאין כן אם יכנסו ח"ז לארץ ישראל יצטרכו הם לעסוק בזרעיה, ח:right;, עידור... ויפורעו מעבודת ה', וכן אין לא רצוי להיכנס לא"י, והMRIדו את כל העם נגד הכנסתה לארץ ישראל (על"י ספר אם הבנים שמחה פרק שלישי, בהוצאת מכון פרי הארץ התשמ"ג עמי ר"ל והוא רחים יכפר עוזן].

לכןמצוותת"ת מתחלקת לפי האפשרויות: מי שיכול ללמידה רק פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית - זהו חיובו.ומי שיכול ללמידה יומם ולילה ללא הפגיעה ולא ליאות - זהו חיובו³².

ואנכי הרואה לגאון ר' חיים מולוזין זצ"ל בספרו נפש החיים (שער א פרק ח) שתירץ ואמר שבמס' ברכות דיבר רשב"י ליחידי סגולה, ואילו ר' ישמעאל שם דיבר להמון העם, ולכן אמרת הגמ' שם בברכות שהרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידן - כי להמון העם - דבר כמעט בלתי אפשרי הוא שיתמידו כל ימיהם רק בעסק התורה ולא יפנו אפילו לא לשעה קלה לפראנסתם, ועל זה אמרו חז"ל (אבות ב ב) כל תורה שאין עמה מלאכה - סופה בטילה וגוררת עון.

אבל ישנים אנשים ייחדים שהם יכולים להיות כל ימיהם עוסקים בתורתה ה³³, ועל אותם אנשים מועטים ישנה חובה שלא לפחות אף לא לזמן מועט לצורך פרנסת.

וגם הלום ראייתי לגאון הרב משה פינשטיין זצ"ל³⁴ שחייב ואמר: במס' מנחות מדובר בחיוב ללמידה התורה לכל שכבות העם.

סובר ר' ישמעאל שאין לחלק ולומר לכל אחד די בפרק אחד שחרית ובפרק אחד ערבית אלא החיוב הינו כפשו יומם ולילה. ומצד שני סובר ר' ישמעאל שלצורך פרנסת האדם ובני ביתו מוכראhim אף ת"ח לעבוד, ואיןם ראשאים לסמור על הנס, ואילו רשב"י סובר שיש חילוק בין סתם אנשים שהם מקיימים אתמצוותת"ת גם בקריאת פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, אבל לת"ח - דברים כתובין "זהגית בו יומם ולילה" ואין להם לעשות מלאכה כלל, ורק אין לסמור על הנס בזה שתהא מלאכתן נעשית ע"י אחרים.

³² עפ"י זה מסביר האור שמח (שם) מדוע מבטלים ת"ת לצורךמצוות אחרות שאין יכולות להיעשות ע"י אחרים - מכיוון שהמצוותחולות על כל אחד ואחד באופן שווה, מה שאין כןמצוותת"ת שאינה שווה בכלל, ועל כן חייב האדם להיבטל מהתלמידו (מכיוון שזו מצווה שאינה שווה לכל) לצורךמצוות השווה לכל.

³³ וכדברי רשב"י (בسوואה מה): ראייתי בני עלייה והם מועטים.

³⁴ שווית אגרות משה חלק ח' י"ד חלק ד' סימן ל"ג, ועיין עוד שם בחלק ח' י"ד חלק ב' סימן ק"ג.

רק זאת אגיד מה שכח בזה הגאון ר' יצחק שוק זצ"ל³⁵ בספרו הנורא קרן אורה (לנדרים ח. ד"ה והר"ז) ואלו תורף דבריו: שלמעשה אין כאן מחלוקת כלל ועיקר, רשב"י מודהשמי שזוקק לפרנסת מותר לו לנוהג בדרך הארץ, וגם ר' ישמעאל מודה שאין להתבטל מלימוד התורה אלא כדי להתרנס בלבד³⁶, ואין הפרנסה נחשבת ביטול תורה, חיללה וחס, אלא להיפר - וזה קיום התורה.

האם נאמר שכאשר האדם אוכל ושוטה כדי לקיים את גופו - זה נחسب ביטול תורה?! בוודאי שלא!

ה - מהי תוכנותו של האדם.

לדעת הראייה קוק זצ"ל³⁷ מחלוקת רשב"י ור' ישמעאל היא על תוכנותו של האדם.

האם האדם מצד תוכנותו הטבעית מסוגל וראוי להיות עוסק תמיד ללא הפסיק רק במושכלות,ומי שהוא נזוק להשתמש גם בעניינים מעשיים - דבר זה נעשה מtower הכרח וזה מוריד את האדם ממעלתו הטבעית (זו סברת ר' שמעון בר יוחאי).

או שמא מרכיב האדם ביסודות הטבעי מ-2 נטיות אלה - נטיה מעשית ונטיה עיונית. ועיטוקו במעשיים גשמיים אם הם לפि מידה ומשקל ואיזון נכון - הימם לכתילה ולא בדייעבד!

עיטוקו ההפוך של האדם בלימוד התורה ובדרך הארץ - הוא הוא המתאים לתוכנותו הטבעית של האדם (זויה סברת ר' ישמעאל).

יודעים אנחנו שבירור עיוני מופשט קשה להחליט מהו הטבע האנושי, דבר זה נדע רק מהנסיון.

הדבר הנוהג ברוב - הוא המורה על היסוד הטבעי של האדם. על כן, כאשר רואים לנו שהרבה עשו בר' ישמעאל ועלתה בידם ומצאו קורת רוח גם בתורתם ובחמתם וגם בעמלם בחיי החברה וכישرون המעשה.

וכנגדם - הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם - ואין הכוונה לפרנסתם הגשמית

³⁵ אשר ניסה בכל כוחו שלא להתפרק מרבענות, רק בסוף ימיו לאחר מות אחיו בעל המשכנות יעקב שייכנעו אותו אנשי קרליין שיקבל עליו את כל הרבנות במקום אחיו.

³⁶ ولكن ר' ישמעאל אמר לבן דמה שיבדק שעה שאינה מן היום ומן הלילה - כי לדבר שאינו הכרחי כולל עולם מודים שלא ניתן רשות להתפרק.

³⁷ בuin אייה ברכות ב', פסקאות ח-י.

שהרי לא עסקו להשגתה, אלא לימוד הרוחני - הוא זה שלא עלה בידם, מכיוון שכשרונותיהם נפלו בغالל ההתנדות הפנימית שמצו בנסחם בעיסוק הבלעדי בעבודת השכל מבלתי לגוננו בעסק גופני.

ומזה למדים אנו שההנאה המתאימה לטבע האדם היא תורה עם דרך ארץ כמידת ר' ישמעאל.

ו - הא לפניו בת קול והוא לאחר בת קול.
ומצאתי את שאהבה נפשי בשדי חמד (מערכת ה-ו' כלל ט'ו) שמיישב את הסתירה בדברי רשב"י באומרו: הא (הגם' בברכות) לפניו בת קול, הא (הגם' במנחות) לאחר בת קול³⁸.

ואפרש שיחתי ואומר: שיטתו של רשב"י בתקילתיה היה לבטל את עוה"ז, לבטל את החומר העכור והגס, חי עוה"ז לא היו נחשים אצלו כי הוא זה.
חי הוא רשב"י באיזושהי שלימות אמיתית, שלימות של עוה"ב, אבל שלימות נעלית זו - אינה מתאימה לנו כאן ועכשו בעוה"ז³⁹.

אם נשים לב נגלה לאורך כל הש"ס כולו - שיטתו של רשב"י היא להחשב את הפנימיות, להחשב את הכוונה ולא את המעשה החיצוני⁴⁰.
כך לדוגמא סובר רשב"י ש'דבר שאין מתכוון' מותר בשבת⁴¹.
מלאכה שאינה צריכה לגופה - פטור עליה⁴².
דורש הוא רשב"י את תעם הפס'⁴³.
שור שהזיק ללא כוונה - סובר ר"ש שפטור⁴⁴.

³⁸ ומצאתי בחפישה שכן כתב גם בספר בן יוחאי לר' משה קוניין זצ"ל ואינו מצוי תחת ידי.

³⁹ ראה מה שכתב בזה ב'קון אורחה' למנחות צט: ד"ה אמר ר' יוחנן.

⁴⁰ עפ"י קול הנבואה ספר שני מאמר ראשון אות ח' עמ' קמ"ז.

⁴¹ שבת בט:

⁴² שבת צג:

⁴³ בבא מציעא קטו.

⁴⁴ סנהדרין עט.

נתכוון להרוג את זה והרג את זה - סובר ר"ש שפטור⁴⁵.
 כל העומד לזרוק - כזרוק דמי⁴⁶.
 מעשייהם של הרומים - רעים הם. כל כוונתם הייתה לצורך עצמים⁴⁷.

לעומתו, ר' ישמعال הולך הוא לשיטתו שהיא החשבה צורכי הגוף, החשבה עווה⁴⁸.

כך לדוגמא אומר ר' ישמعال אם אומרים לו לאדם עובוד ע"ז או שנהרוג אותו - יעבור ואל יהרג⁴⁹.

אמרה תורה ימחה שם ה' כדי לעשות שלום בין איש לאשתו⁵⁰.
 לומד הוא ר' ישמعال את ברכת התורה מברכת המזון מק"ו⁵¹.
 ניתן רשות לרופא לרפא⁵².
 הנהג בהן מנהג דרך ארץ⁵³.

זה הינו רשב"י שלפני הבת קול (שאמירה להחריב עולמי יצאתם? חיזרו למערתכם (שבת לג:) זה לא רשב"י שלאחרי הבת קול.

לפני הבת קול - כאשר ראה אנשים חורשים וזרעים אמר מניחין חיי עולם ועסקים בחיי שעה?! אין אפשר להיות בכלל בעוה"ז?! הוא לא שלם, הוא לא אידיאלי, הוא מטראלי (חומריא) ומגושם!⁵⁴

לאחר הבת קול הבין רשב"י שגם לחומר יש תפקיד חשוב (תפקידו הוא להיות כלי לרוח), גם המלאכה היא חשובה (כיו ע"י אפשר לקדש ולרומם את החומר), וכך

45 שם בסנהדרין עט.

46 פסחים יג:

47 שבת לג:

48 סנהדרין עד.

49 שבת קטז.

50 ברכות מה:

51 ברכות ט.

52 ברכות לה:

53 ראה עדקה הצדיק אותן וכ"ה.

אמר רשב"י לאחר שיצא מן המערה:⁵⁴ גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה.⁵⁵ ואת הסתיירה בדברי ר' ישמעאל נתרץ בס"ד ונאמר: באמת הסוגיא בברכות היא עיקר, ומה שאסר ר' ישמעאל לבן דמה ללימוד חכמה יוונית - משומש שהוא לא היה לצורך פרנסת (צורכי הגוף), אבל לצורך פרנסת מותר ללימוד חכמה יוונית.⁵⁶

8. תורה ומלאכה הילכו ייחדיו!

מורי ורבותי, חילתה לנו להתרחק מן החיים, חייבים אנו לעבוד עם החיים, ובعد החיים, כדי לקדש את החיים.

כותב לנו הזזה"⁵⁷: צרייך האדם להשתדל בדרך ארץ ולעשות עיתים לתורה, ושיהיה عملו בשתי הדרכים הללו מפני شيינית שתיהם משכחת עוזן.

ושמא יאמר אדם הריני בן אבות העולם, ממשפחה חשובה, איini ראוי לעשות מלאכה, ולא להתbezות - אמרו לו: שוטה! כבר קדרך יוצרך שנאמר "בראשית בראש אלקים את השמים ואת הארץ"⁵⁸ והוא עשה מלאכה קודם שבאת לעולם...

ואל יחשוב האדם שלומד חצי יום תורה, ועובד חצי יום לצורך פרנסתו - שאין השכר בשמיים על חצי יום המלאכה כשכר חצי יום לימוד תורה. על כן אומרים לנו חז"ל: גדול הננה מגיע כפיו יותר מירא שמיים - הלומד שעה אחת ביום וננה מגיע כפיו - יותר גדול ממי שלומד תורה כל היום כולם, ואין עיטה שום מלאכה כדי לקיים את תורתו. כי כל תורה שאין עמה מלאכה - סופה בטלה.⁵⁹

וכתב הרב החסיד רבנו יונה גירונדי בדורשיותו⁶⁰: כי אפילו העוסק בתורה (שאין

54 נדרים מט:

55 ובזה מתרץ השדי חמד את קושיות המהרי"ז חוות בנדרים שם, ועיין עוד במידות דרשבי להריא"ז מרגליות זע"א אותן רצד וכבהרות שם שפירש מימרא זו עפ"י הסוד.

56 כן בדורש חזיתיה לגאון בעל חסדי דוד זע"א בפירושו על התוספთא בע"ז פרק א ד"ה שאלו את ר' יהושע.

57 זוהר חדש, מדרש נעלם דף ה.

58 בראשית א א

59 ראה בפירושו של הגאון ר' משה אלשקר זע"א לאבות א י

60 ריש פרשת במדבר.

למעלה ממנה) - אינו מועיל אם אין לו איזה דרך אחרת להתפרנס ממנה.⁶¹ ועל זה אומרת המשנה באבות (א) אהוב את המלאכה - תאהב אותה כמוות שהיא, אפילו שאתה חכם גדול ורב גדול, ועל תאמר איך עשה את המלאכה הזאת ואני הרבה הגדול מעוז ומגדל... וזהו שאומר התנא: ושנא את הרבנות - שנא את המחשבה והטענה שאתה רשכבה"ג... ואין ראי לעשות מלאכה זו.⁶² ובאמת היה ראוי להאריך ולהרחיב בנושא גדול זה, אך מה שהלב חושק, הזמין עושק, ואכמ"ל.

9. פסק ההלכה

בתב מREN השו"ע (או"ח קנה א) זוזל: אחר שיצא מבית הכנסת יLER לבית המדרש ויקבע עת ללימוד.

וציריך שיהא אותו העת קבוע - שלא יעבירנו אף שהוא סבור להרוויח הרבה. ותבט עיני לגאון עוזנו ותפארתנו, רבן של כל בני הגולת הלא הוא רבנו יוסף חיים זיע"א, שבתב בדורשותיו⁶³ שאם האדם קבוע זמן ביום ובלילה ללימוד התורה, כגון שקובע שעה ביום ושעה בלילה, ולא מבטל קביעות זו אף אם נודמן לו איזה עסק גדול ובdomה - נחשב לו הדבר באילו למד 24 שעות ביממה!!!, כיון שקי"ל (בכתובות טו) כל הקבוע כמחצاه על מחצאה דמי, ולכן השעה שŁמד ביום שוקלה כנגד 12 שעות היום, והשעה שŁמד בלילה שוקלה כנגד 12 שעות הלילה. ונמצא שŁמד תורה 24 שעות ללא הפסקה!!!, פלאי פלאים.⁶⁴

ומוסיף שם רבנו זיע"א שאדם זה חשוב ומרוצה לפני ה' יותר מאשר שלומד לדוגמא 6 שעות כל יום, אבל לומד אותן מתי שבא לו.

יום אחד לומד הוא בבוקר, ולמחרת לומד בערב, וביום השלישי לומד אותן בצהרים - שאין לו דין של כל הקבוע כמחצאה על מחצאה דמי.

ולבן מסביר רבנו זיע"א, כשהגיע האדם לשמיים אחרי 120 שנה לא שואלים אותו

61 וראה בארכיות בספרו של הרב אברהם קורמן זצ"ל מושגים בהלכה פרק א - אהוב את המלאכה

62 ועיין עוד בשם הגדולים, מערכת הגדולים אותן א, בערך ר' אברהם מוכרי ירקות (אות עז).

63 עוד יוסף חי דרשת פרשת כי-tab'a, וכעין זה כתב רבנו זיע"א בבניינו ע"ז יט:, וכן בפירושו לתהילים החמים והשלום עה ג.

64 אח"כ רأיתי שכעין זה כתב הגאון ר' אליעזר פאפו זיע"א ביעלו חסידים (עמ' ב), וראה כה"ח (סופר) או"ח קנו יג.

האם עסקת בתורה, אלא אומרת הגמ' (שבת לא). ששוואלים אותו האם קבעת עתים לתורה, כדי שהיא זמן מועט שלמד מהזיק את המרובה, שכיוון שקבע זמן מועט ללימודו - כל הקבוע כמחצה על מחצה דמי.⁶⁵

נחוור לעניינו, בא"ח קנו א כתב מרן השו"ע: אח"כ ילק לעסקיו, שכל תורה שאין עמה מלאכה - סופה בטילה וגוררת עונין⁶⁶. ומ"מ לא יעשה מלאכתו עיקר אלא עראי ותורתו קבוע זהה וזה יתקיים בידו.

וכتب ערוך השולחן שם⁶⁷: ויראה לי שזהו בת"ח שעיקר עסקו בתורה כմבוואר בי"ד סימן רמו. אבל בבעה"ב סתם - לא שיר זה, ועל סתם בעה"ב אין מוטל חיוב רק לקבוע עיתים לתורה, והואתו שואלים ביום הדין קבעת עיתים לתורה, שתת"ח שעיקר עסקו בתורה לא שיר לומר קבעת עיתים, שהרי החיוב עליו ללמידה תמיד כל היום וכל הלילה, בלבד מה שמוכרח לעסוק לצורכי פרנסתו (ולקמן בע"ה יבואר שזהו גדר תורתו אומנותו)⁶⁸.

וancock הרואה לבעל התניא זיע"א שפסק בשולחנו הערוך (או"ח קנו א) שלא אמרו קבעת עיתים לתורה אלא למי צריך לעסוק בדרך ארץ להחיות את נפשו ואת נששות בני ביתו אבל מי שאינו צריך לכך או שמתפרנס מאחרים - (וכבר הערנו על זה לעיל) חייב לקיים מצוות והגית כמשמעו,ומי שחשקה נפשו בתורה ונשא לבו לקאים מצווה זו כראוי - יעשה מלאכה מעט בכל יום - כדי חייו, ושארليلו יומו יעסוק בתורה.

ובהלך ב' כתוב: כשהעשה מלאכה או נושא וננתן - לא תהיה כוונתו אלא כדי למצוא צורכי גופו (להמציא ולתת לגוף את צרכיו), כדי שיוכל לעבוד את בוראו, לדברי הפסוק במשל⁶⁹ (ג): "בכל דרךך דעהו"

ואם עשה כן, כותב המקובל האלוקי ר' שמעון אגסי זיע"א⁷⁰, איז עסק מסחרו

65 ועיין עוד בין יהודע ברכות לה: ד"ה זה וזה, בן יהודע שבת לא. ד"ה נשאת וננתת באמונה

66 אבות ב ב

67 או"ח קנו ב

68 אולם ראה מה שכותב בזה החפץ חיים זיע"א בתורת הבית פרק א ומайдך גיסא עיין בעין אי"ה ברכות א פיסקה ל.

69 ובכל עת שאינו עוסק בפרנסתו חייב לעסוק בתורה בכל עת שאפשר לו, ואפילו כשהולך בדרך (ראה שו"ע הרב הלכות ת"ת ג ו ועיין עוד במחזיק ברכה להחיד"א זיע"א או"ח קנו א).

70 בספריו אמרו שמעון בדורש על המלאכה, מעמ' קפב - קצ.

ומישאו ומתנו - הוא בעצמו עסק תורה.

10. תורה אומנותו

עוד רגע אדבר בו בתפילהו של רבי חייא (ברכות טז): **יהי רצון מלפניך שתהא תורה אומנותנו...**

ופירש הרاء"ש (שווית הרاء"ש כללטו אות ח) כל ת"ח שתורתו אומנותו ועשה תורה קבוע ומלאתכו עראי והוגה בתורה תמיד ואין מבטלה להתעסק בדברים בטלים חזן ממה שמחזר אחרי פרנסתו כי זהוי חוכתו שיפה ת"ת עם דרך הארץ. ובהמשך כתוב: אבל ת"ח שאין עוסקין בתורה תדייר לפיו כוחן ולא דין לעשות במלאתן כדי למצוא פרנסתם ופרנסת אנשי ביתם, אלא הם יגעים להעшир וmbטlein תורה כדי לקבץ ממון הרבה - הרי אלו חייבין בכל חיובי הציבור.

משמע מדברי הרاء"ש שגדיר תורה אומנותו הינו שבכל רגע פניו שלו עוסק בתורה ולא בדברים אחרים למרות שבחلك מהזמן הוא עוסק בפרנסתו כדי מחייתו, וכן העלה מרן השו"ע ביר"ד רמג' ה'.

11. דברי חיזוק

מורים ורבותי, איןנו קולטים וمبינים את ערכו של לימוד תורה שלנו כאן בעולם הזה.

גדולה תורה שאלמלא התורה לא נתקיימו שמיים וארץ (נדירים לב':)

כותב בעל אור החיים הקדוש זיע"א (דברים כו ח): אם היו בני האדם מרגישים במתיקות ועריבות אור התורה - היו משתגעים ומתלהTEM אחראיה, ולא יחשב בעיניהם מלאו עולם כסף וזהב למאומה, כי התורה כוללת את כל הטובות שבעולם, ולא לנשמה בלבד יגיעו הטוב, אלא גם לבית הנשמה - הרוח והנפש, - כל אחד יתעדן כפי יכולתו.

שומה علينا לדעת שעיקר בעיקרים הוא שהאדם יעשה במחשבתו, בתודעתו,

בhcרכתו - את תורתו קבוע ומלאתו עראי, ולא עליך המלאכה לגמור ואי אתה בן חורין להיבטל ממנה.⁷¹

כשיגיע האדם אחרי מאה עשרים שנה לשמיים לא ישאלו אותו: למה לא הייתה משה רבינו? הא? אלא ישאלוה: למה לא ניצלה את כל הכוחות והיכולות שנתן לך,⁷² את כל הכישרונות נתן לך אלוקים?⁷³

וכבר אמרו חז"ל (מנחות קי): אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבך שיכoon את ליבו לשמיים.⁷⁴

לכן ישתדל האדם ללמידה כפי יכולתו את תורתנו הקדושה⁷⁵, וילמדה בשמחה גדולה.⁷⁶

ואם רואה האדם שלמד תורה ולא הבין - לא יוכל ברוחו חלילה וחס, אלא יבכה לה' על אותו דבר שלא הבין, והקב"ה ישתבח שמו, יפתח את ליבו בעוזה'
בתורתו.⁷⁷

ואם לא זכה האדם להבין את התורה שלמד בעולם זהה יבינה בעולם הבא.⁷⁸
ואם רואה האדם שאיןו זכר מה שלומד, אל יוכל לחבל היאוש ח"ז, כי כבר כתוב רבינו האר"י זיע"א (בשער המצוות פר' ואחנן) שאף על פי שהאדם שוכן את לימודו אינו ח"ז לבטלה, כי בעולם הבא ולעתיד לבא יזכירו לו את מה ששבח.

71 עפ"י אבות ב י. וראה Tos' מנהות צט: ד"ה לא יהו عليك חובה.

72 כמו שנוהג היה לומר רבינו רושא מאניפוליזע"א: כשאגיע לשמיים לא ישאלו אותו למה לא הייתה משה רבינו ע"ה אלא ישאלו אותו למה לא הייתה רושא! גוואלדי!!!

73 ובזה פירש האר"י הקדוש זיע"א בספר הליקוטים (בראשית דף א' טור ג') את המדרש (בשותר טוב משלו י) ששם נאמר שכאשר האדם נפטר מהעולם הזה שואלים אותו מה שלמד, ואומרים לו צפית במעשה מרכיבה? צפית בשיעור קומו? ואם לא משליכין אותו לנهر דיןור, דהינו, דווקא אם היה כוח לנשمة אותו אדם להציג ולידע את כל החומר שם - אז מעוניינים אותו, הא לאו הכى לא.

74 וכותב ר' קלפון הכהן זיע"א בספרו ברית כהונה (יו"ד מערכת ה-ל אות ו') וכן המנהג פה (תוניסיה) דרוב בני העיר כולם קובעים להם לימוד ביום ובלילה אם מעט אם הרבה,ומי שאינו יודע למוד הולך למקום שלמדים וושאע את מה שלמדים, והשמיעה עצמה נחשבת לו כלימוד.

75 ואם יעשה כך האדם, אז תגלה לו התורה את סודותיה ורוזיה. ועיין בתוכחת חיים לחג השבועות אות י' בסיפור הנפלאה שמביא רבנו חיים פלאגי ע"ה.

76 וכפי שכותב מרכז החיד"א זיע"א במורה אכבע סימן י' אות שכ"ז: ורבינו האר"יז'ל אמר שזכה לכל הוכחה הנפלאה ע"י השממה עצמה שהוא היה שמח בלימוד, וראה מה שכתב רבינו חיים פלאגי זיע"א בספרו נפש כל חי (מערכת הש' אות עא): יש לו לאדם להיות שמח תמיד כשהוא עובד את ה'.

77 כ"כ בפרי עץ חיים שער הנהגת הלימוד דף ג' טור ג'.

78 כ"כ ביעלו חסידים עמי' שט"ב, וכ"כ חורב גאנצפריד וצ"ל בקיצור שו"ע סוף סימן כ"ז.

אסיים בסיפורו של מאן הבן איש חי זיע"א⁷⁹: מעשה בחסיד אחד שחלם בליל שבת שנודמן לפניו ז肯 אחד והיה חושב בדעתו שזה הז肯 הוא מן בני העולם הבא שבא מגן עדן.

וישאלוהו על שתי קהילות שהיו מתפללים בשני בתים נסiotot שבעירו. איזה אדם מן הכהל תפילהו היא הרצiosa ביותר מכל הכהל של בית הכנסת?

ויאמר לו: בית הכנסת הראשונה אותו האדם מתפלל בסוף בית הכנסת בקרן צפונית מערבית - תפילה רצiosa יותר מכל המתפללים שם.

ובבית הכנסת השנייה אותו אדם שמתפלל בקרן זוית דרוםית מערבית - תפילה רצiosa משאר המתפללים שם.

בבוקר, הלך אותו החסיד והתפלל בבית הכנסת הראשונה וראה אדם אחד מתפלל לבדו בסוף בית הכנסת בקרן זוית צפונית מערבית, בא אותו חסיד וישב בצדו כדי לראות איך היא תפילה ומה כוונות עושה בה.

וירא כי יש בידו סידור פשוט של תפילה, אין בו כוונות, ורק זה מתפלל מן הסידור מילה במילה ולא זזו עיניו מן הסידור.

וימתין החסיד לראות איך הוא מתפלל את תפילת העמידה שהיא העיקר, ויחשוב שודאי עושה כוונות עמוקות בתפילה.

וכאשר זה קם להתפלל - גם הוא עמד בצדיו וירא שהוא מתפלל מתוך הסידור. ויבט בסידור לראות אם כתוב בו כוונות, וירא שהוא מתפלל תפילת שחരית של חול, ויחשוב שזה טעה ושכח ולא הפסיקו בתוך העמידה. לאחר שסימן הלה את תפילת העמידה - אמר לו החסיד: שבת היום ואתה התפלلت עמידה של חול וצריך אתה לחזור ולהתפלל של שבת. אמר לו: יודע אני שהיום שבת, יודע אני שאני אמור להתפלל של שבת ולא שכחתי, אלא כן דרכי, להתפלל תפילה של חול בשבת ויר"ט. שאלו: למה? ויאמר: השבת הוא היום המובהר והחשוב מכל הימים, ועל כן איך יתכן שתהא תפילה קצרה? אין זה כבוד שבת! ולכן מן הראוי להתפלל תפילה ארוכה וזה מה שאני עושה - אני מתפלל בשבת תפילה של חול שהיא ארוכה.

וירא החסיד שזה האיש تم מאד בתכליות, ורק תפילה רצiosa מכיוון שמתפלל

אותה בכוונת הלב ובשמחה רבה ולכז עע"פ שמתפלל תפילה של חול בשבת - רחמנא ליבא בעי.

אח"כ הילך ביום ראשון לבית הכנסת השנייה לראות את תפילתו של האדם השני.

מצאו החסיד שהוא יושב בקרן זוית דרוםית מערבית וגם כן הוא היה מתפלל מtower הסידור ולא משוו עיניו מעל גבי הסידור, וישב החסיד בצדיו, וכאשר קם להתפלל את תפילת העמידה גם החסיד עמד לצדיו וירא שהוא מתפלל תפילה של שבת.

המתין לו החסיד עד שסימן את תפילתו, ויאמר לו: יום חול היום, אתה שכח את התפללת תפילה של שבת? ויענהו ויאמר לו: לא שכחתי אך אני דרכי להתפלל בכל יום תפילה שבת.

יאמר לו החסיד: למה? ויאמר: השבת הוא יום קדוש ונבחר מכל הימים, ותיקנו בה תפילה זו לפי חשיבותה וערכה, ונמצא שתפילה זו של שבת היא גדולה וחשובה מתפילה של חול. ולאחר שהיא חשובה ומעולה - אני מתפלל אותה כל יום, כדי שבכל יום אני אביא לפניהם דורון יקר וחשוב.

הבין אותו חסיד שגם זה האיש הום מוד, ומה שתפילתו רצiosa ביותר וזה מהמת שהוא מתפלל בכוונה, בשמחה ובטוב לבב, כי רחמנא ליבא בעי, ואחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכoon את ליבו לשמיים.

ニישא תפילה לשוכן מעונה ונאמר לאבא שבשמי: הקב"ה תראה כמה תורה יש ב"ה בעם ישראל, כמה ישיבות יש, כמה אולפנות יש, כמה תלמודי תורה יש, כמה מוסדות של צדקה וחסד יש בעם ישראל.

אל חי, תראה בעוניינו, ותחיש לגואלנו, ונזכה לראות עין בעין בביאת הגואל ולבניין אריאל,אמן כן יהיה רצון.

יהיו ד"ת אלו לעילוי נשמה:

הסבא היקר והאהוב הרב בנימין אביעד זצ"ל בן רגינה
דודינו היקר והאהוב הרב נתנאל בן חיים זצ"ל בן רבקה.

ת.ג.צ.ב.ה